

*Людмила Чередник
Полтава (Україна)*

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПОЕЗІЇ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ

У наш швидкісний час, обтяжений безліччю складних буденних і глобальних проблем, необхідним є звернення до душі, щоб нагадати про звичайні людські емоції та переживання, розбудити їх та не дати згаснути у суєтності життя. Метою нашого дослідження стане філософсько-поетичний дискурс нашої сучасниці, польської поетеси, лауреата Нобелівської премії (1996) Віслави Шимборської.

В українській рецепції В. Шимборська відома з 90-х років ХХ століття завдяки чудовим перекладам Г.Кочура, Дм.Павличка, В.Грабовського, Л.Череватенка, С. Йовенко. Творчий доробок польської лауреатки цікавить багатьох сучасних українських літературознавців, серед яких слід назвати О.Сачок, Н.Пелех, Н.Сидяченко та інших. Зазначимо, що зацікавлення творчістю польської поетеси в Україні зростає.

Своє творче кредо Віслава Шимборська висловила у лекції з нагоди вручення Нобелівської премії: «Натхнення, чим би воно не було, народжується з невтомного «не знаю»... Тому так високо ціную [ці] два малих слова... Вони розширюють наше життя до просторів, які містяться в нас самих, і просторів пізнання нашої прекрасної Землі» [2, с. 145].

Феномен Шимборської полягає у тому, що вона зуміла виразити максимум найважливіших сутностей, які пронизують духовне життя сучасного світу, у мінімальній кількості поетичних текстів, до того ж невеликих за розміром. За своє творче життя вона опублікувала у книжках понад 220 віршів. Вимогливість і самокритичність змусили її відмовитися від майже 25 текстів з перших двох збірок, а також кільканадцяти віршів із пізніших книжок. Найбільш відомими є такі поетичні збірки В.Шимборської: «Для того живемо» (1952), «Питання до себе» (1954), «Воляння до Єті» (1957), «Сіль» («Sol», 1962), «Сто потіх» («Storociech», 1967), «Всяк випадок» («Wszelki wypadek», 1972, 1975), «Велике число» («Wielka liczba», 1976), «Люди на мості» («Ludzie na mostcie», 1986, 1988), «Кінець і початок» («Koniec i poczatek», 1992), «Мить» («Chwila», 2002), «Забавлянки для великих дітей» («Rymowanki dla duzych dzieci», 2003). Як бачимо, навіть назви збірок уже свідчать про філософічний характер більшості її віршів, налаштовують читача на філософські роздуми.

Але, як влучно зауважує польська дослідниця М.Барановська, філософія у творах Шимборської не є «чимось окремим» [4, с. 26]. Вона визначає поезію своєї неординарної сучасниці як «інтегральну»: «одночасно філософічну, буденну, антропологічну і ліричну» [4, с. 26]. На думку польського літературознавця Т.Вуйціка, лірика Шимборської є «спробою всебічного опису становища людини у різних перспективах – екзистенціальній (пошук сенсу життя, проблеми часу, змін і смерть), історіософічній (особистість у зв'язку з розвитком роду людського, історії, цивілізації), пізнавальній (розуміння суті природи, можливість і межі пізнання світу), онтологічній (структура буття, співвідношення суб'єкта й об'єкта, залежність випадку й необхідності), морально-етичній (риси людської вдачі, міжособистісні стосунки, в тому числі любов)» [5, с. 138].

У віршах поетеси багато уваги приділяється і темі мистецтва та ролі митця у суспільстві. «Не май мені, мово, за зле, що позичаю патетичних слів, А потім докладаю зусиль, щоб вони видавалися легкими» [1, с.7], – ділиться В.Шимборська у вірші «Під однією зіркою» головним секретом свого поетичного стилю. Це одкровення допомагає зрозуміти характер більшості її віршів – на перший погляд, вони прості, звичайні, а при уважнішому прочитанні виявляють свою багатогранну художньо-умовну ігрову суть, філософську глибину.

У своїх віршах поетка вибудовує вражаючий різноманітністю образ світу, охоплюючи усі доступні людському розумові та уяві його обшири,— від каменів, рослин, через історію людської цивілізації і культури аж до планет, зірок, галактик і навіть гіпотетичного позаземного буття, підходячи з філософським скептицизмом і мудрою іронією до межі майже фантастичного:

Подивіться на себе з зірок — кричала я —
подивіться на себе з зірок.
Чули і опускали очі.

[«Монолог для Кассандри», 1, с. 8]

Поетеса говорить про те, що найважливіше для кожної особистості. Рядки її поезій містять у собі запитання і змушують шукати відповіді, котрі народжують чергові запитання. У віршах В.Шимборської піднімаються важливі питання буття, роздуми про минуле і сучасне, про моральні орієнтири людства:

... Нічого не змінилося.
Крім течії рік,
лінії лісів, узбереж, пустель і льодовиків.
Поміж тими пейзажами душечка блукає,

зникає, повертається, наближається,
віддаляється,
сама для себе чужа, невловима,
раз певна, раз непевна свого існування,
тоді коли тіло є і є і є
і немає куди подітися.

[«Тортури», 1, с. 7-8]

В.Шимборська від самого початку зосереджує свої мистецькі пошуки у колі конкретних реалій — повсякденних, цивілізаційних, побутових, природничих, політичних, а також відомих фактів та історичних, культурних і науково-популярних гіпотез. Вона піднімає проблеми людських стосунків, існування людини як роду й індивідуальності, проблеми сенсу буття. «Як жити – запитав мене хтось у листі, // коли я мала намір поспитати // його про це саме» [1, с. 9] – зізнається поетеса у вірші «Кінець століття».

Творчу манеру В.Шимборської визначає, за словами польського літературознавця Є.Квятковського, «уміння зобразити світ крізь призму метафізичного здивування – того, що лежить в основі філософічного роздуму над існуванням» [6, с. 85]. А це значною мірою визначає особливість світосприймання поетеси – у звичайному, буденному вбачати чудесне: «Диво, тільки розглянутися: довколишній світ» («Ярмарок див»)[1, с. 11]. Поетеса не оминає проблеми неоднозначності внутрішнього світу людини, роздвоєння особистості, задумується, над органічністю і неорганічністю ролей, які їй випадають у житті, над невтішним становищем «я» відчуженого: «Моя тінь, як блазень за королевою. // Коли королева з крісла встане, // блазень настовбурчиться на стіні // і стукне в стелю дурною головою. [...] //Королева вихилиться з вікна, // а блазень з вікна скочить дотолу.// Так поділили кожну діяльність,// Але то не є пів на пів. //Той простак узяв на себе жести, //патос і всю його безсоромність, //все те, на що не маю сил, // – корону, жезл, плащ королівський» [1, с.14-15]. Поезія Шимборської – це насамперед інтелектуальна лірика проблем і запитань, котрі як були, так і залишаються без відповіді, продовжуючи магнетизувати читача своєю нерозкритістю, спонукаючи знов і знов повертатися до них.

У верлібрах В.Шимборської відчувається повсякчасне глибоке зацікавлення душевним світом людей, небайдужість до їх земної долі. «Послухай, // Як мені швидко б'ється твоє серце» [1, с. 18], – пропонує вона у вірші «Усякий випадок» свій оригінальний варіант опрацювання традиційного

образу серця. Перед читачем постає трішки драматизоване, трішки інтимізоване, уявне душевне злиття героїні з іншою людиною.

Описуючи звичайний візит до лікаря у вірші «Одяг», поетеса за допомогою гри слів, використовуючи одразу три особових форми дієслова, констатує тотожність усіх людей (і себе в тому числі), котрим призначено нести один спільний, повний нелегких випробувань, тягар земного буття: «Знімаєш, знімаємо, знімаєте // плащі, жакети, піджаки, блузки...»[1, с. 21]

Для поезії В.Шимборської характерними є екзистенціалістичні медитації, предметом яких стає людське життя у всій його повноті: земне й небесне, індивідуальне й загальне, бажане і реальне. Головний герой лірики поетеси – узагальнена людина у проявах своєї індивідуальності, тобто один із, за словами самої мисткині, «великої лічби» землян. Шимборська неповторно концентрує ціле в одиничному, загальне в окремому, об'єктивне в суб'єктивному. Для авторки вірша «В ріці Геракліта» людина в плині часу – це тільки одна з постатей буття, «риба поодинок», проте й «риба особлива», оскільки мислить, кохає, виявляє зацікавлення. Часто поетеса з болем констатує болісність людського існування: «Хто хотів тішитися світом, // стає перед завданням // не до виконання» («Кінець століття») [1, с. 24].

Та разом з тим, вірші В.Шимборської позбавлені відчуття фатальності життя. Для себе вона знайшла вихід у творчості, оскільки вірить у велику магію слова, його вплив на душі людей: «Радість писання. Змога утвердження. Помста руки смертної» [3, с. 19].

Саме завдяки «радості писання» й народжуються дивовижні верлібри польської поетеси, що знаходять відгомін у серцях мільйонів читачів як у Польщі, так і в Україні. Українська дослідниця О.Сачок назвала В.Шимборську «класиком не лише польської, а й європейської літератури» [2, с.152]. І ці слова є найкращим свідченням внеску поетки у розвиток світової літератури.

Список використаної літератури

1. 50 польських поетів. Антологія польської поезії / Уклав Д.Павличко. – К.: Дніпро, 2000. – С.7 – 27.
2. Сачок Олеся. Українська Віслава Шимборська: ретроспектива та перспективи рецепції творчості/ Олеся Скачок// Проблеми слов'янознавства. – 2008. – Вип. 57. – С.145 – 152.
- 3.Сидяченко Н. «Світ, долю якому я вершу сама (В.Шимборська)»// Н.Сидяченко // Слово і час. – 1997. – №2. – С.44-50.

4. Baranowska M. «Jak lekko bylo nic o tym nie wiedziec...» – Wroclaw, 1996. – S. 26.
5. Wojcik T. Pisarze polscy XX wieku: Sylwetki. – Warszawa, 1995. – S.138.
6. Kwiatkowski J. Wislawa Szymborska // Radosc czytania Szymborskiej. – Krakow, 1996. – S.85.

Резюме

Чередник Людмила. Філософські аспекти поезії Віслави Шимборської

У статті досліджується філософсько-поетикальний дискурс польської поетеси Віслави Шимборської, аналізуються провідні теми та мотиви її творчості.

Ключові слова: поетика, дискурс, ліричний герой, проблематика.

Abstrakt

Ludmila Cherednik. Filozoficzne aspekty poezji Shimborskoy W.

Artykuł analizuje dyskurs filozoficzny i poetycki poeta polski Szymborska Wislawa przeanalizował główne tematy i motywy jej pracy.

Słowa kluczowe: poetyka, diskurs, liryczny bohater, problems.

Summary

Lyudmila Cherednyk. Philosophical aspects of poetry W. Shimborskoy

The article deals with the philosophical and poetics discourse Polish poet Wislawa Shimborskoy, analyzed main topics and motifs of her work.

Key words: poetics, discourse, lyrical hero, problems.